

KICHIK BIZNES VA XUSUSIY TADBIRKORLIKNI TARTIBGA SOLISH VA RAG‘BATLANTIRISH MEXANIZMI

Urazbayeva Mashxura Omonboy qizi - Toshkent Davlat Iqtisodiyot

Universiteti Menejment fakulteti MNP-91/21 guruh talabasi

Ibragimov G'anijon G'ayratovich - Toshkent Davlat Iqtisodiyot

Universiteti, Innovatsion menejment kafedrası Phd dotsent

Annotatsiya: *Ushbu maqola kichik biznes va xususiy tadbirkorlikni tartibga solish mexanizmlarini o‘rganishga bag‘ishlangan. Maqolada kichik biznes va xususiy tadbirkorlikning iqtisodiy ahamiyati, huquqiy va iqtisodiy tartibga solish mexanizmlari, shuningdek, ularni qo‘llab-quvvatlashdagi davlatning roli keltirilgan. Tadqiqotda kichik biznesning samarali rivojlanishi uchun huquqiy, iqtisodiy va infratuzilma asosidagi mexanizmlarning o‘rni ta’kidlangan. O‘zbekiston Respublikasida kichik biznesni rivojlantirish uchun amalga oshirilayotgan chora-tadbirlar va davlat dasturlari yoritilgan.*

Kalit so‘zlar: *Kichik biznes, xususiy tadbirkorlik, tartibga solish mexanizmi, iqtisodiy rivojlanish, huquqiy mexanizm, moliyaviy qo‘llab-quvvatlash, infratuzilma, davlat siyosati*

Kirish

Kichik biznes va xususiy tadbirkorlik jamiyatning ijtimoiy-iqtisodiy rivojlanishida muhim rol o‘ynaydi. Ular yangi ish o‘rinlari yaratish, ichki bozorni mahsulot va xizmatlar bilan ta’minlash, innovatsiyalarni joriy etish kabi ko‘plab sohalarda muhim natijalarga erishishga imkon beradi. Shu bois, davlat tomonidan kichik biznesni tartibga solish va rag‘batlantirish tizimining samaradorligi muhim hisoblanadi.

Metodlar

Tadqiqotda sifatli va miqdoriy usullar qo‘llanilgan. Asosan huquqiy tahlil, iqtisodiy baholash, davlat siyosati va biznesni rivojlantirish bo‘yicha statistik ma’lumotlar o‘rganilgan. Shuningdek, O‘zbekiston Respublikasining kichik

biznes va xususiy tadbirkorlikni tartibga solish bo'yicha normativ-huquqiy hujjatlari tahlil qilindi. Tadqiqotda so'nggi yillarda amalga oshirilgan davlat dasturlari va ularning kichik biznesga ta'siri ko'rib chiqildi.

Natijalar

Tadqiqot natijalari shuni ko'rsatdiki, kichik biznes va xususiy tadbirkorlikni rivojlantirishda huquqiy va iqtisodiy mexanizmlar asosiy o'rin tutadi. O'zbekiston Respublikasida kichik biznesni tartibga solish uchun qabul qilingan qonunlar va hukumat dasturlari tadbirkorlar uchun qulay ishbilarmonlik muhitini yaratishga yordam beradi. Biroq, amaliyotda hali ham ba'zi qiyinchiliklar mavjud bo'lib, ular iqtisodiy o'sish va innovatsiyalarni rivojlantirishda to'sqinlik qilmoqda.

Kichik biznes va xususiy tadbirkorlik tushunchasi

Kichik biznes – bu kam miqdordagi moliyaviy resurslar va ishchi kuchidan foydalangan holda iqtisodiy faoliyat olib boradigan kichik ko'lamli xo'jalik subyektidir. Ushbu subyektlar ko'pincha o'z faoliyatini oila a'zolari yoki kichik jamoalar yordamida amalga oshiradi. Kichik biznesning asosiy xususiyatlari quyidagilardan iborat:

- ✓ Mehnat resurslarining cheklanganligi – odatda, kichik korxonalarda 10-50 nafar ishchi faoliyat ko'rsatadi.
- ✓ Moliyaviy va moddiy resurslarning past darajasi – katta korxonalar bilan solishtirganda kichik biznes cheklangan mablag'lar bilan ishlaydi.
- ✓ Moslashuvchanlik va tezkor qaror qabul qilish – kichik biznes o'zgaruvchan bozor sharoitlariga tez moslasha oladi.

Kichik biznes iqtisodiyotning muhim tarkibiy qismi bo'lib, aholining bandligini oshirish, mahalliy bozorni mahsulot va xizmatlar bilan ta'minlash kabi vazifalarni bajaradi. Misol uchun: O'zbekiston Respublikasi qonunchiligida kichik biznes subyektlari yillik daromad, ishchilar soni va boshqa mezonlarga qarab belgilangan.

Xususiy tadbirkorlik – fuqarolarning o'z mulkiga asoslangan holda mustaqil ravishda iqtisodiy faoliyat olib borishi hisoblanadi. Xususiy tadbirkor

o‘zining mulkiy mas’uliyati asosida foyda olish maqsadida tovarlar ishlab chiqarish, xizmatlar ko‘rsatish yoki savdo bilan shug‘ullanadi.¹

Xususiy tadbirkorlik quyidagi xususiyatlarga ega:

- ✓ Mulk egaligining shaxsiy bo‘lishi – tadbirkor o‘ziga tegishli mablag‘ va resurslar bilan faoliyat yuritadi.
- ✓ Mas’uliyat va riskni qabul qilish – tadbirkor o‘z faoliyati natijasida foyda yoki zararga duch kelishi mumkin.
- ✓ Mustaqillik – xususiy tadbirkor davlat organlari va boshqa xo‘jalik subyektlaridan mustaqil ravishda qaror qabul qiladi.

Xususiy tadbirkorlik kichik biznesning bir turi bo‘lib, kichik hajmdagi faoliyatlar, jumladan xizmat ko‘rsatish, savdo, qishloq xo‘jaligi kabi sohalarda keng tarqalgan. Misol uchun: O‘zbekistonda “Yakka tartibdagi tadbirkor” tushunchasi joriy etilgan bo‘lib, ular soddalashtirilgan tartibda ro‘yxatdan o‘tib, soliqlar to‘laydi va qonuniy faoliyat yuritadi.²

Kichik biznes va xususiy tadbirkorlikning ahamiyati shu7ndan iboratki, ular quyidagilarni tashkil etadi:

- ✓ Bandlikni oshirish – yangi ish o‘rinlarini yaratadi;
- ✓ Iqtisodiy o‘sishni ta‘minlash – mahalliy va mintaqaviy iqtisodiyotni rivojlantiradi;
- ✓ Yangi texnologiyalarni joriy etish – kichik korxonalar innovatsiyalarni tezroq qabul qiladi;
- ✓ Mahalliy bozorni to‘ldirish – mahsulotlar va xizmatlar bilan ichki talabni qondiradi;³

Kichik biznes va tadbirkorlikni tartibga solish mexanizmlari

Kichik biznes va tadbirkorlikni tartibga solish mexanizmi davlatning iqtisodiy siyosatining muhim qismidir. Bu mexanizm kichik biznes va xususiy

¹ “Tadbirkorlik asoslari” – E.T. G‘ulomov, Toshkent, 2021., https://tiu-edu.uz/media/books/2024/06/10/27-108_Tadbirkorlik_asoslari.pdf;

² Shodmonov, S., Alimov, R. X., & Jo‘rayev, T. T. (2002). Iqtisodiyot nazariyasi. Toshkent, “Moliya” nashriyoti, 2002yil. 416b;

³ “Tadbirkorlik asoslari” – E.T. G‘ulomov, Toshkent, 2021., https://tiu-edu.uz/media/books/2024/06/10/27-108_Tadbirkorlik_asoslari.pdf;

tadbirkorlikning samarali ishlashini ta'minlash uchun zarur bo'lgan qonuniy, iqtisodiy va ijtimoiy shart-sharoitlarni yaratishga qaratilgan. Kichik biznesni tartibga solishning asosiy maqsadi – tadbirkorlarning faoliyatini samarali qo'llab-quvvatlash, ular uchun xavfsiz va adolatli ishbilarmonlik muhiti yaratishdir.

Kichik biznes va xususiy tadbirkorlikni tartibga solishda asosiy o'rin huquqiy mexanizmga tegishlidir. Huquqiy mexanizmga davlat tomonidan ishlab chiqilgan va qabul qilingan qonunlar, normativ hujjatlar, reglamentlar va boshqa tartibga soluvchi hujjatlar kiradi.

Masalan, O'zbekiston Respublikasida kichik biznesni tartibga solish bo'yicha bir nechta qonunlar va qarorlar qabul qilingan, ular tadbirkorlik faoliyatini boshqarish, soliq imtiyozlari, litsenziyalar va ruxsatnomalar berish kabi masalalarni qamrab oladi.⁴

Tadbirkorlik faoliyatini ro'yxatdan o'tkazish – tadbirkorlik subyektlari davlat reyestriga kiritilishi orqali huquqiy asosga ega bo'ladi. Soliq yengilliklari va imtiyozlari – kichik biznes subyektlariga soliq tizimida yengilliklar, imtiyozlar va subsidiya shaklida qo'llab-quvvatlash taqdim etiladi.

Tadbirkorlik faoliyatini boshqarishdagi soddalashtirish – biroq huquqiy asoslar, jumladan "Yagona darcha" tizimi orqali, tadbirkorlar uchun ro'yxatdan o'tish va qonuniy faoliyatni olib borish jarayonlari soddalashtirilgan.

Iqtisodiy mexanizm kichik biznes va tadbirkorlikni qo'llab-quvvatlash uchun zarur moliyaviy resurslarni taqdim etadi. Bu mexanizm, o'z navbatida, kichik biznes subyektlarining investitsiya jalb qilish, kreditlar olish va o'z ishlab chiqarishlarini kengaytirish uchun imkoniyatlar yaratadi.

Kredit yengilliklari – davlat tomonidan ajratiladigan past foizli kreditlar kichik biznes subyektlariga o'z faoliyatini kengaytirish va yangi texnologiyalarni joriy etish imkonini beradi.

Grantlar va subsidiyalar – kichik biznesni rag'batlantirish uchun grantlar va subsidiyalar taqdim etiladi. Bular yangi ish o'rinlarini yaratishga, texnologik innovatsiyalarni joriy etishga va eksport salohiyatini oshirishga yordam beradi.

⁴ O'zbekiston Respublikasi Prezidentining "Tadbirkorlik faoliyatini rivojlantirish to'g'risida"gi qarori, www.lex.uz;

Moliyaviy xizmatlar – kichik biznes uchun maxsus moliyaviy xizmatlar va qo‘llab-quvvatlash dasturlari ishlab chiqilishi kerak, ular o‘zaro hamkorlikni kengaytirishga va mahalliy bozorni rivojlantirishga qaratilgan bo‘lishi lozim.⁵

Xulosa

Kichik biznes va xususiy tadbirkorlikni tartibga solish mexanizmlari iqtisodiyotning rivojlanishida muhim ahamiyatga ega. Davlat tomonidan kichik biznesni qo‘llab-quvvatlashga qaratilgan chora-tadbirlar, jumladan huquqiy yengilliklar, moliyaviy yordam va infratuzilma rivoji, tadbirkorlikni rivojlantirishda samarali vosita sifatida ishlaydi. Biroq, mexanizmlar samaradorligini oshirish uchun yanada innovatsion yechimlar va soddalashtirilgan boshqaruv tizimlari zarur. Kichik biznesni qo‘llab-quvvatlashning davomiyligi iqtisodiy barqarorlikni ta‘minlash va yangi ish o‘rinlarini yaratishda muhim omil bo‘ladi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. “Tadbirkorlik asoslari” – E.T. G‘ulomov, Toshkent, 2021., https://tiu-edu.uz/media/books/2024/06/10/27-108_Tadbirkorlik_asoslari.pdf;
2. Shodmonov, S., Alimov, R. X., & Jo‘rayev, T. T. (2002). Iqtisodiyot nazariyasi. Toshkent, “Moliya” nashriyoti, 2002yil. 416b.
3. O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining “Tadbirkorlik faoliyatini rivojlantirish to‘g‘risida”gi qarori, www.lex.uz;

⁵ “Tadbirkorlik asoslari” – E.T. G‘ulomov, Toshkent, 2021., https://tiu-edu.uz/media/books/2024/06/10/27-108_Tadbirkorlik_asoslari.pdf;